

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY
YOUNG SCIENTISTS COUNCIL

ISSN 2308-4855 (Print)
ISSN 2308-4863 (Online)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК:

**Міжвузівський збірник наукових праць молодих
вчених Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка**

HUMANITIES SCIENCE CURRENT ISSUES:

**Interuniversity collection of Drohobych
Ivan Franko State Pedagogical University
Young Scientists Research Papers**

**ВИПУСК 24. ТОМ 2
ISSUE 24. VOLUME 2**

**Дрогобич, 2019
Drohobych, 2019**

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 8 від 29.08.2019 р.)*

Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомя]. – Дрогобич: Видавничий дім "Гельветика", 2019. – Вип. 24. Том 2. – 212 с.

Видання розраховане на тих, хто цікавиться питаннями розвитку педагогіки вищої школи, а також філології, мистецтвознавства, психології.

Редакційна колегія:

Пантюк М.П. – головний редактор, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Душний А.І.** – співредактор, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка), член-кореспондент (Міжнародна академія наук педагогічної освіти); **Дмитрів І.І.** – відповідальний секретар, кандидат філологічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Андрєєв В.М.** – доктор історичних наук, професор, (Київський університет імені Бориса Грінченка); **Бермес І.Л.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри (Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка); **Вілінська Ілона** – провідний спеціаліст відділу реклами (Куявська вища школа); **Галів М.Д.** – кандидат педагогічних наук, доцент, (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Гжесяк Ян** – доктор габілітований, надзвичайний професор кафедри (Державна вища професійна школа); **Гриценко Г. З.** – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Дутчак В.Г.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника); **Заєць В.М.** – кандидат мистецтвознавства, заступник декана факультету народних інструментів (Національна музична академія України імені Петра Чайковського); **Зимомя І.М.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри (Ужгородський національний університет); **Іванишин П.В.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Ільницький В.І.** – доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Квас О.В.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач (Львівський національний університет імені Івана Франка); **Масенко В.В.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького); **Мафтин Н.В.** – доктор філологічних наук, професор (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника); **Мацьків П.В.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Медведик Ю.С.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри (Львівський національний університет імені Івана Франка), професор кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Невмержицька О.В.** – доктор педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Новацький Роман** – доктор габілітований з історії, професор, завідувач кафедри (Опольський технологічний університет); **Оршанський Л.В.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Павлак Мірослав** – доктор габілітований з філології, професор, ректор (Державна вища професійна школа); **Пагуга М.В.** – кандидат педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Пантюк Т.І.** – доктор педагогічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Петречко О.М.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Печарський А.Я.** – доктор філологічних наук, професор (Львівський національний університет імені Івана Франка); **Синкевич Н.Т.** – кандидат мистецтвознавства (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Ситник О.М.** – доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри (Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького); **Станєвська І.О.** – доктор педагогічних наук, професор, проректор з навчальної роботи (Харківська державна академія культури), заслужений діяч мистецтв України, академік (Міжнародна академія наук педагогічної освіти); **Станєвський А.Я.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри (Харківська державна академія культури), заслужений діяч мистецтв України, академік (Міжнародна академія інформатизації); **Стецик Ю.О.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Стреначікова Марія** – доктор наук (doc. CSc., PhD.), (Академія мистецтв у Банській Бистриці); **Тельвак В.П.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Чик Д.Ч.** – доктор філологічних наук, доцент (Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка); **Яремчук В.П.** – доктор історичних наук, професор (Національний університет «Острозька академія»)

Рецензенти:

Астаф'єв О.Г. – д.філол.н., проф. каф. теорії літ., компаратив. і літ. тв. ІФ КНУ ім. Т. Шевченка; **Падалка Г.М.** – д.пед.н., проф. каф. ф-но вик. та худ. культ. ІМ НПУ ім. М. Драгоманова; **Пагряляк І.К.** – д.і.н., проф. каф. новіт. іст. України, декан іст. фак. КНУ ім. Т. Шевченка; **Скотна Н.В.** – д.філос.н., проф., зав. каф. практ. психол., ректор ДДПУ ім. І. Франка.

Збірник індексується в міжнародній базі даних Index Copernicus International.

Статті збірника прирівнюються до публікацій у виданнях України, які включені до міжнародних науково-метричних баз відповідно до вимог наказу МОН України від 17 жовтня 2012 р. № 1112 (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 03.12.2012 р. № 1380).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка» Серія КВ № 19906-9706Р від 14.05.2013 р.

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційному сайті видання
www.aphn-journal.in.ua

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних та посилань.

Засновник і видавець – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
співзасновники Ільницький В.І., Душний А.І., Зимомя І.М.

Адреса редакції: Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, обл. Львівська, 82100. тел.: (03244) 1-04-74,
факс: (03244) 3-81-11, e-mail: info@aphn-journal.in.ua

© Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, 2019
© Ільницький В.І., Душний А.І., Зимомя І.М., 2019

Recommended for publication
by Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Academic Council
(protocol No 8 from 29.08.2019)

Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers / [editors-compilers V. Ilnytskyi, A. Dushnyi, I. Zymomrya]. – Drohobych: Publishing House „Helvetica”, 2019. – Issue 24. Volume 2. – 212 p.

The publication is intended for those who is interested in the High School Pedagogics and psychology, philology, art development.

Editorial board:

M. Pantyuk – Editor-in-Chief, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific Work (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **A. Dushnyi** – Co-Editor, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University), Corresponding Member (International Academy of Pedagogical Education); **I. Dmytriv** – Corresponding Secretary, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **V. Andrieiev** – Doctor of History, Professor (Kyiv Grinchenko University); **I. Bermes** – Doctor of Arts, Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **Wilińska Iłona** – Chief Promotion Specialist of Promotion Department of Cuiavian University in Wloclawek; **M. Haliv** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **J. Gzhesiak** – Dr. Gab., Associate Professor (Konin Higher Secondary School of Education); **H. Hrytsenko** – Candidate of Historical Sciences (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **V. Dutchak** Doctor of Arts, Professor, Head of the (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **V. Zaiets** – Candidate of Art Studies, Deputy Dean of the Faculty of Folk Instruments (National Music Academy of Ukraine named after Peter Tchaikovsky); **I. Zymomria** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department (Uzhgorod National University); **P. Ivanyshyn** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **V. Ilnytskyi** – Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Head of Department of History of Ukraine of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University (Drohobych, Ukraine); **O. Kvas** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department (Higher School of Ivan Franko National University of Lviv); **V. Masnenko** – Doctor of History, Professor, Head of the Department (Bogdan Khmelnytsky Cherkasy National University); **N. Maftyn** – Doctor of Philology, Professor (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **P. Matskiv** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **Y. Medvedik** – Doctor of Arts, Professor, Head of the Department (Ivan Franko National University of Lviv), Professor of the Department (Drohobych State Pedagogical University); **O. Nevmerzhytska** – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (General Pedagogy and Preschool Education of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **R. Novatskyi** – D. gab. Professor of History, Professor, Head of the Department (Opole University of Technology); **L. Orshanskyi** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department (Ivan Franko State Drohobych Pedagogical University); **M. Pavlak** – Dr. Gab. in Philology, Professor, Rector (Higher Professional School in Konin); **M. Pahuta** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko State Pedagogical University); **T. Pantiuk** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **O. Petrechko** – Doctor of History, Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **A. Pecharskyi** – Doctor of Philological Sciences, Professor (Lviv National University); **N. Synkevych** – Candidate of Arts (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **O. Sytnyk** – Doctor of History, Associate Professor, Head of the Chair (Bogdan Khmelnytskyi State Pedagogical University); **I. Stashevskia** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector (Academic Affairs of Kharkiv State Academy of Culture), Honored Worker of Arts of Ukraine, Academician (International Academy of Pedagogical Education); **A. Stashevskiyi** – Doctor of Arts, Professor, Head of the Department (Kharkiv State Academy of Culture), Honored Worker of Arts of Ukraine, Academician (International Academy of Informatization); **Y. Stetsyk** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **M. Strenachikova** – Doctor of Science (Doc. CSc., PhD.), (Academy of Arts in Banska Bystrica); **V. Telvak** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **D. Chyk** – Doctor of Philology, Associate Professor, (Taras Shevchenko Kremenets Regional Humanities and Pedagogical Academy); **V. Yaremchuk** – Doctor of History, Professor (Ostroh Academy National University)

Reviewers:

O. Astaffjev – Doctor of Philology, Professor of Literature Theory, Comparative Literature and Literary Work Department of Philology Institute Kyiv of ational Taras Shevchenko University; **H. Padalka** – Doctor of Education, Professor of piano performance and artistic culture Department of Art Institute National Pedagogical Dragomanov University; **I. Patryljak** – Doctor of History, Professor of Ukraine Modern History Department, the Dean of History Faculty of Kyiv National Taras Shevchenko University; **N. Skotna** – Doctor of Phylosophy, Professor, Head of Applied Psychology Department, Rector of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.

The collection is included in such international databases as Index Copernicus International.

*The articles are equaled to publications in Ukrainian journals included in international scientific metric databases in accordance with the MES of Ukraine order dd. 17 november 2012 p. No 1112 (amended by the MES of Ukraine order dd. 03.12.2012 No 1380).
Print media registration certificate «Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers» series KV № 19906-9706P dd. 14.05.2013.*

All electronic versions of articles in the collection are available on the official website edition
www.aphn-journal.in.ua

Editorial board do not necessarily reflect the position expressed by the authors of articles,
and is not responsible for the accuracy of these data and references.

Founder and Publisher – Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
co-founders V. Ilnytskyi, A. Dushnyi, I. Zymomrya.

Editorial address: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivana Franka str., 24, Drohobych, Lviv region,
82100. tel.: (03244) 1-04-74, fax: (03244) 3-81-11, e-mail: info@aphn-journal.in.ua

© Drohobych State Ivan Franko
Pedagogical University, 2019
© V. Ilnytskyi, A. Dushnyi, I. Zymomrya, 2019

Ірина СКЛЯР,

orcid.org/0000-0002-1660-3899

кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри світової літератури

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(Харків, Україна) *Irinaskl08@ukr.net*

ОСМИСЛЕННЯ РОМАНУ ЯРОСЛАВА МЕЛЬНИКА «МАША, АБО ПОСТФАШИЗМ» У ПСИХОПОЕТИКАЛЬНІЙ ПЛОЩИНІ

Автор статті досліджує ідейне навантаження твору в психопоетикальному аспекті, особливості формування психотипу манкурта.

Визначається, що глибина проблематики, порушеної у романі Ярославом Мельником, обумовлена апокаліптичним виміром. Апокаліпсис як складова есхатологічної вертикалі в романі хоч і не описується, проте виразним є апокаліптичний мотив – відчуття неминучості катастрофи, відчуття потрясіння та загибелі. Психотип манкурта розглядається у зв'язку із проблемою збереження історичної пам'яті народу та окремої людини як основою моральності і духовних цінностей.

Ключові слова: психопоетика, психосвіт, психотип манкурта, апокаліптичний мотив, вимір.

Ірина SKLIAR,

orcid.org/0000-0002-1660-3899

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Doctorate in the Department of World Literature
of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Kharkiv, Ukraine) *Irinaskl08@ukr.net*

THE PSYCHOPOETICAL COMPREHENSION OF YAROSLAV MELNIK'S NOVEL «MASHA, OR THE FOURTH REICH»

The article continues the cycle of the author's publications in which the problems of psychopoetics in the context of modern literary studies development are considered.

The article continues the cycle of the author's publications in which the problems of psychopoetics in the context of modern literary studies development are considered. It is noted that in the field of modern literary studies there is a growing interest of scientists in theoretical and methodological understanding to the problem of psychopoetics or illustration of its various aspects in numerous historical and literary studies. In contemporary historical and literary studies devoted to the problems of psychopoetics, the attention of scholars is concentrated mainly on the analysis of the psychotype as a literary problem (A. Kozlov, T. Mkrtychyan), on the definition of the peculiarities of the content and form-forming factors of artistic character, the reconstruction of the psychology of the writer (S. Mykhyda).

The author of the article investigates the ideological meaning of the novel in the psychopoetical aspect, the way of the formation of characters' psychoworld, concludes that Yaroslav Melnyk's novel draws attention by the global diversity of the raised problems, first of all, by the depth of psychological and philosophical reflection, in the center of which a person appears, the world around with relationships and the contradictions, his place in the «ideal society» and significance of a true meaning of humanism.

It is determined that the depth of the problem raised in the novel by Yaroslav Melnyk is due to the apocalyptic dimension. Although the apocalypse is not part of the eschatological vertical, the apocalyptic motive is expressive – a sense of the inevitability of a catastrophe, a feeling of shock and death. «Psychotype» as a categorical component of psychopoetics is regarded as an unconscious personality setting, the generalization characteristic of which is marked by an external manifestation of distinctive features, features of behavior and activity in relation to the main functions of the psyche, which determine its orientation in the world, being. Mankrut's psychotype is considered in connection with the problem of preserving the historical memory of the people and the individual as the basis of morality and spiritual values.

Mankrut's psychotype is revealed in the character of STOR which were the result of the fascist transformation of the world, and were derived as human being, deprived of any human consciousness, formed from the "lower race of people", former prisoners of the concentration camps, as person that under a powerful external influence on their psyche, forgot about their past and about the past of ancestors, becoming both a morally distorted and obedient slave of their own master.

Key words: psychopoetics, psychic world, Mankrut's psychotype, apocalyptic motive, dimension.

Постановка проблеми. На теренах сучасного літературознавства спостерігається поживлений інтерес науковців до теоретико-методологічного осмислення проблеми психопоетики або висвітлення різних її аспектів в численних історико-літературознавчих дослідженнях. Проте доволі часто ототожнення понять психологізм і психопоетика робить «наукові відкриття» дослідників спрощеними й поверховими.

Не відкидаючи надбання вітчизняних літературознавців-науковців і психологів (Л. Гінзбург, І. Денисюк, А. Єсін, О. Ієзуїтов, Г. Клочек, М. Кодак, В. Компанієць, Т. Пастух, Р. Піхманець, І. Страхов, В. Фащенко, М. Храпченко), все ж у всіх своїх наукових працях ми не розглядаємо психопоетикальну площину аналізованих художніх явищ тільки з позицій класичного (академічного) визначення власне художнього психологізму, який здебільшого визначають як *загальну властивість мистецтва, що полягає у відтворенні людського життя, в зображенні людських характеристик (у широкому значенні), а зображення внутрішнього світу героїв у художньому творі - у вузькому*. Адже, на нашу думку, психопоетика є явищем більш ємним і глибоким, а її предмет досить широким (Скляр, 2018: 59-70). Дослідження психопоетикальної площини роману Я. Мельника «Маша, або Постфашизм» в контексті аналізу проблематики, психотипів літературних героїв робить нашу розвідку перспективною та актуальною.

Аналіз досліджень. У сучасних історико-літературознавчих дослідженнях, присвячених проблемам психопоетики, увага вчених зосереджена, головним чином, на аналізі психотипу як літературознавчої проблеми (А. Козлов, Т. Мкртчян) (Мкртчян, 2012), визначенні особливостей змісто- і формотворчих чинників художності, реконструкції психосвіту письменника (С. Михида) (Михида, 2015).

Власне роман «Маша, або Постфашизм» Я. Мельника перед українським читачем постав у 2016 році. Наразі маємо поодинокі ґрунтовні дослідження цього художнього твору й обговорення на конференціях, присвячені визначенню прикмет антиутопії (О. Юрчук), аналізу антиталітаристських мотивів, теми відчуженої, знівельованої особистості у творчості Я. Мельника (Ю. Барабаш). Проте маємо численні відгуки на роман, у яких визначається його тематика, як-от: про межі людської свободи (Дроздовський, 2016), про любов і співчуття, що єднають людей та сторів, які розвінчують облудність панівної тоталітаристської міфології (Агеєва, 2016), про одві-

чні теми добра й зла, ґру моральними законами (Грогорчук, 2016), роман на соціальну тематику, фатальну любов-ненависть кріпаків та народолюбців (Улюра, 2016), про людей, які є фашистами за своєю природою (Родик, 2016).

Метою статті є визначення ідейного навантаження твору в психопоетикальному аспекті, особливостей формування психотипу манкурта.

Виклад основного матеріалу. Ярослав Мельник – український прозаїк, який не належав до жодних літспілок, літгуртів, який «ніколи не мислив себе бути «належним» до якогось одного «контексту» чи «процесу», ба більше, навчився жити «поза контекстом» і «літературними процесами» (Мельник, 2004), критик української літератури вісімдесятих, публіцист, філософ. Сьогодні його твори перекладені багатьма мовами, відзначені престижними літературними преміями й нагородами в Україні та за її межами.

Незважаючи на те, що роман «Маша, або Постфашизм» був написаний автором спочатку українською мовою, проте вперше твір був опублікований у 2013 році у Литві литовською мовою («Maša, arba Postfašizmas»), де одразу увійшов у п'ятірку найкращих книг 2014 р. В Україні цей роман посів чільне місце у короткому списку фіналістів «Книга року 2016 за версією ВВС».

У передмові до роману «Маша, або Постфашизм» Я. Мельник зауважує, що його твір – «роман про кохання» героїв, які жили в жорстоку епоху. Насправді в романі порушуються глобальні для суспільства і людства проблеми. За своєю природою вони обумовлені апокаліптичним виміром, адже автор досліджує та показує вразливість і крихкість земної цивілізації, чим може закінчитися світ четвертого тисячоліття, якщо він буде існувати (не розвиватися!!!) у такий спосіб, адже кінцевим її результатом є знищення людьми один одного в усіх сенсах.

У романі зображується гуманістична планетарна держава Третій Рейх часів четвертого тисячоліття, Контрольна Рада якої систематично займалась формуванням моральної свідомості своїх громадян через газету «Голос Рейха», адже це було її основним завданням. Хоч вона і заявляла про неприпустимість репресивних дій стосовно людини, що не контролює розум людей і рух ідей (див. Мельник, 2016: 130), все ж її спецслужби стежили за правильним ужитком слів та охороняли споконвічні поняття цивілізації (див. Мельник, 2016: 15–16). У статтях газети «До витоків нашої цивілізації. Люди і стори», «Постісторія» Головним Радником Контрольної Ради Рейха Джоном Шевчуком і директором Центру постци-

вілізації Ж.-П. Патриком детально обґрунтовувались витоки та ідеологія власне неогуманістичної держави. Тож існуюча цивілізація є породженням ідеї свободи у невизначеності поняття «людина». Неогуманізм як її ідеологія був результатом впливу Ніцше та нацистської філософії Гітлера. Та у зв'язку із розкладанням суспільної моралі, на думку ідеологів Рейха, фашисти виявилися справжніми санітарами людства, адже ті «стали єдиними, хто зміг дати суспільству, одурілому від безглузлого існування, ясну та розумну мету» (Мельник, 2016: 25), – відновлення людської раси шляхом утворення «нижчої раси», та були «свіжим повітрям, незважаючи на ті звірства, які він (фашизм. – І. С.) зі собою ніс» (Мельник, 2016: 59). Людиною вважався, насамперед, розумний і культурний громадянин Рейха, що володіє власністю, має професію та сім'ю. Для розвитку, «піднесення її думок і почуттів, потрібні дозвілля та матеріальні умови» (Мельник, 2016: 119). Сутність людини визначалася її культурою, у разі, коли на неї припиняли працювати, людина переставала бути людиною, адже вона вимушена сама піклуватися про себе та їй бракуватиме часу на власний розвиток (див. Мельник, 2016: 119).

Апокаліпсис як складова есхатологічної вертикалі в романі не описується. З апокаліпсису взятий лише один мотив – відчуття неминучості катастрофи, відчуття потрясіння та загибелі. Причому такі відчуття притаманні як правлячій верхівці Рейха, так і прибічникам Партії консервативних гуманістів (ПКГ). Кожна сторона намагалася по-своєму «боротися за людину», боронити свідомість громадянина своєї держави. Представляючи інтереси планетарної держави, Директор Інституту Людини З.-Д. Конрад піддає нищівній критиці Заяву «консервативників»: «І ось Б. Соловійов (президент Партії консервативних гуманістів. – І. С.) разом зі своєю партією <...> хоче змінити нашу свідомість, збудувавши нову свідомість на ґрунті тих випадкових почуттів, які виникають іноді у нас на мить, коли ми вбиваємо тварину. <...> хоче перетворити мить – мить мимовільної огиди та здригання – на вічність, на цілий світ. <...> щоб ця мить (одна мить!) визначала весь наш світ (Мельник, 2016: 118); «Але яким чином, в такому разі, жити нам усім?» (Мельник, 2016: 116); «що робити з усією нашою цивілізацією, що тримається на сторах? (Мельник, 2016: 71). Отже, між владою Рейха та ПКГ з'явилася велика прірва. Виступи гуманістів дедалі ставали тривожнішими. Вони піддали сумніву думку про те, що стори – це тварини, а не люди, як це було утверджено століттями в ідеальному державному устрої. Консерва-

тивні гуманісти стали називати сторів на підставі зовнішньої тілесної схожості людьми, а людей, які споживають м'ясо сторів, – людоджеррами. Влада Рейха сформувала у своїх громадян жорстоку свідомість, на переконання гуманістів, адже їхній мозок було заблоковано страхом за своє «зручне» безтурботне життя, і вони чіплялися щосили за зручності свого існування: «Людина стає сліпою і глухою до всього, що становить загрозу для її комфорту» (Мельник, 2016: 183).

Ідеологія ж колишнього самозаспокоєння та глухоти Рейха тлумачилась на тому, що люди живуть у найкращій цивілізації, де людина не працює на іншу людину, люди не вбивають людей, «займаються своїм клаптиком землі, своєю сім'єю, своїм маленьким, але таким глибоким світиком» (Мельник, 2016: 60) працюють для власного задоволення, таке собі «суспільство загальної рівності» (Мельник, 2016: 60), «обстановка на планеті абсолютно спокійна» (Мельник, 2016: 160), а більшість громадян не чула про «вчення консервативного гуманізму». Але якщо і виникають труднощі, то вони носять виключно тимчасовий характер (про небезпечні ідеї фанатиків ПКГ).

Зрозуміло, що це не могло не сколихнути весь суспільний устрій держави. Влада із спеціальними службами Рейха, яка до певного часу стежила за правильним ужитком слів (у сторів не «кисти», а «лапи», не «ступні», а «копита»), не могла змиритися зі стиранням межі між «людиною» і «твариною», називаючи «гуманістів-революціонерів» купкою божевільних, фанатиками з минулого, готовими заради ідеї зруйнувати мирне й щасливе життя громадян Рейха, адже це б поставило під загрозу існування Рейха як системи.

Та з метою збереження стабільності на Землі Вища Контрольна Рада Рейха на чолі з рейхсфюрером паном А. Боруа після тривалих консультацій із громадськістю та з провідними фахівцями з історії, соціології і психіатрії вирішила покласти край діяльності партії консервативних гуманістів-революціонерів шляхом ліквідації бюро партії, її друкарні, ввела в дію перший параграф своєї Конституції – застосування насильства проти людини у вигляді затримання осіб, що поширюють небезпечні ідеї вчення консервативних гуманістів, з подальшою їх ізоляцією (див. Мельник, 2016: 159).

Хоч описувана в романі цивілізація і вважала більшовизм, фашизм, нацизм жорстокою та нелюдською епохою, все ж думка Ніцше про необов'язковий збіг тілесної схожості з поняттям «людина» була підхоплена фашистами і виявилася в нагоді, коли ті «виводили вищу расу». Зародження перших сторів як несвідомих люди-

ноподібних істот відбувалося в час розхитаного поняття про «людину» та розкладання моралі, процес був реалізований у результаті важкого експерименту: спочатку була вирішена проблема з життєзабезпеченням надвеликої кількості населення шляхом фізичного його знищення, інша частина – зведена «до статусу тварини», а «завдяки кардинальній зміні свідомості у мові сформувався поняття «стор»» (Мельник, 2016: 105).

Поява сторів, визначення їхньої ролі й місця в неогуманістичному суспільстві безпосередньо пов'язані з поставленою Я. Мельником проблемою небезпеки національного безпам'ятства. Водночас вона тісно перегукується з феноменом манкуртизму, проблемою збереження історичної пам'яті народу та окремої людини як основою моральності і духовних цінностей, що відна йшла художнє вираження в романі Ч. Айтматова «І довше віку день триває».

Слова «манкурт», «манкуртизм», як не дивно, сьогодні перебувають у досить активному вжитку прямого й переносного значень, які, насамперед, пов'язують зі знищенням національної історичної пам'яті, етнічної (національної) культури, релігії, етики тощо. Лінгвісти віднаходять етимологію слова «манкурт» у давньотюркській, монгольській мовах, що відповідає значенню нерозумної, недумкуватої, позбавленої розуму людини. На позначення каліки, понівеченої людини «манкурт» вживається в сучасній киргизькій мові.

Манкурт Ч. Айтматова – людина, яка під потужним зовнішнім впливом на свою психіку, забуває про своє минуле й про минуле своїх пращурів, стаючи одночасно спотвореним і покірним рабом власного господаря. Образ манкурта позначений винятково глибоким трагізмом і психологізмом. Полонені жуаньжуанів або продавалися ними в сусідні краї, або залишалися в їхньому рабстві та піддавалися жахливим фізичним тортурам з метою перетворення їх на манкуртів – рабів, які не пам'ятали свого минулого. Манкурт, позбавлений пам'яті, був вельми цінніший за десяти здорових невольників. Він не знав, ким є, звідки він, не знав свого імені, не пам'ятав власного дитинства, батьків, зрештою, не усвідомлював себе людською істотою. Позбавлений розуміння власного «я», виконував найтяжчу роботу по господарству. Подібний до безсловесної тварини він був абсолютно покірний і безпечний. Манкурт не схильний до бунту та непокори. Доручену справу виконував сліпо й неухильно.

Вчиняючи найжорстокіший вид варварства, жуаньжуани позбавляли полонених-рабів живої пам'яті, руйнували їхній розум, виривали з корін-

ням те, що перебуває зазвичай з людиною до кінця її життя. Письменник допомагає усвідомити загальнолюдські цінності як моральну опору в наш час. Вплітаючи в оповідну канву роману легенду про манкурта, Ч. Айтматов створив своєрідний образ-застереження, що став філософським узагальненням його світосприйняття та визначальним чинником у формуванні його психосвіту.

Отже, явище манкуртизму у нашому дослідженні ми розглядаємо у широкому сенсі, в контексті культурно-цивілізаційної самоідентифікації. У романі формується своєрідний психотип манкурта. А. Козлов відзначав, що першорядність у визначенні психотипу належить типу переживання та особливостям психіки людини (цит. за: Мкртчян, 2012: 209). Т. Мкртчян розглядає психотип персонажа як своєрідну модель, що узагальнює низку рис характеру, проявів поведінки та емоцій людини у різних життєвих ситуаціях, а також наполягає на врахуванні особливостей ментальності (див. Мкртчян, 2012: 210, 212). Проте дозволимо не погодитись із думкою Т. Мкртчян стосовно врахування ментальності персонажа при визначенні психотипу, адже поняття «психотип» є більш узагальненим і вужчим на відміну від «типу особистості», який власне і відповідає за психологічні й соціальні риси особистості, бо ментальність – це «сукупність соціально-психологічних настанов, автоматизмів та навичок *свідомості*, які формують способи бачення світу та уявлення людей, що належать до тієї або іншої культурної спільноти» (Галушко, 2009). Покладаючись на авторитетність концептуальних ідей психологічних типів, обґрунтованих Карлом Юнгом (Юнг, 2001), які становлять собою несвідому основу психіки людини, враховуючи міждисциплінарний характер поняття, **«психотип» як категоріальна складова психопоетики** розглядатиметься нами, насамперед, як *несвідома* установка особистості, узагальнювальна характеристика якої маркована зовнішнім проявом відмінних ознак, особливостями поведінки й діяльності у взаємозв'язку із основними функціями психіки, що визначають її орієнтацію у світі, буття.

Такими собі «манкуртами» в романі «Маша, або Постфашизм» постають стори, що з'явилися в результаті перетворення насильницьким шляхом світу фашистами. Манкуртизм обумовлений зовнішнім втручанням.

Перші стори – загнані в концтабори в'язні, які стали схожими на тварин унаслідок існування в нелюдських умовах: «Концтабори перетворилися на звичайні хліви та загони для тварин. <...> Так виник неогуманізм» (Мельник, 2016: 42–43).

«Тому що бути людиною – це означає жити людським життям, людськими почуттями та думками з дня в день, із року в рік» (Мельник, 2016: 42). Людських дитинчат після їх народження одразу ізолювали від батьків. Виростаючи, вони звикали до важкої фізичної праці, а про уявлення будь-якої культури годі говорити. Наступні покоління втрачали мову, а їхнє мислення деградувало. Із видозміною генного коду зник поділ людей на «вищих» і «нижчих», а цивілізація Третього Рейха четвертого тисячоліття, обірвавши зв'язок із рабовласництвом, стала існувати завдяки експлуатації сторів: «звірство перестало бути звірством щодо того, хто вже не був людиною» (Мельник, 2016: 42–43), «тварина не може бути «рабом» (Мельник, 2016: 44).

Стори були домашніми тваринами, на вигляд з людським тілом. Ними орали землю, їх доїли. Одних забивали на м'ясо, інших – вилили на злучку для приплоду. Переважно вони були оголені, бо були загартовані, і лише іноді носили комбінезони, які шили спеціально для них, коли ставало надто морозно. Стори не мали уявлення про чистоту й сором. Їх не мучило почуття приниження, бо не мали поняття власної долі, яку б можна було вважати поламаною. Вони не висловлювали думки, адже мислення сторів було наближене до мавпячого, розуміли не всі накази. Їхній внутрішній світ позбавлений будь-яких можливих проявів, адже перебував у стані духовного омертвіння. Вони виявляли окремі почуття та емоції, наприклад, почуття жаху і страху перед смертю; суму за своїми дитинчатами, яких відлучили від них і віддавали до м'ясокомбінату. Стори швидко відчували зміну тону голосу людини, і від того вони лякалися.

Попри те, що журналіст газети «Голос Рейха» Діма мав дружину й сина, з часом він закохується у власну стору на ім'я Маша. «Олюднюючи» її, він намагався поступово «вбити в ній манкурта». Процесу деманкуртизації передувало усвідомлення головним героєм людських відчуттів до стора. Подекуди ловив себе на думці, що Маша стала йому ближчою за його дружину Ельзу, бо стора була сумірною і слухняною, відчувала настрої господаря, мило посміхалася: «Мені здалося, що я божеволію. Як ніби вона була не твариною, а жінкою» (Мельник, 2016: 37), а дружина ставала дедалі нервовою та крикливою, їй бракувало жіночності: «Ельза настільки занурена у <...> турботи і думки, що їй плювати на те, що у мене на душі, який мій стан (Мельник, 2016: 31); «почувався поряд із нею порожнім непотрібним місцем» (Мельник, 2016: 62), «ніколи не думав,

що можна почуватися таким самотнім поруч з іншою людиною» (Мельник, 2016: 63); «дружина та син були єдиними у світі людьми, поруч з якими я не хотів жити, настільки я відчував себе непотрібним і зайвим» (Мельник, 2016: 75).

Діма зловив себе на думці, що з ним щось діється, стори занадто глибоко увійшли в його життя, бо він часто про них думав і проводив з ними час, вони снилися йому. Він переживав їхніми почуттями: коли він зривався і бив стору, то щоразу просив вибачення у тварини. Зміни журналіст помічав й у поведінці Маші: «Я взяв її за підборіддя, але вона різко висмикнула його з моєї руки і знову відвернулася. Це було ставлення. До мене» (Мельник, 2016: 64); «Її лапи обнімали мене за плечі. Ніколи мене так не обнімала Ельза. Ні, я втрачаю розум: звідки у сторів такі почуття? Я мав десятки сторів, але ніколи не помічав у них жодних людських почуттів» (Мельник, 2016: 65–66). Герой висновує, що стора має людську душу, ба більше, Маша – не тварина, а «справжнісінька людина, тільки гола і побита мною» (Мельник, 2016: 66).

У розпал численних дискусій, що точилися в планетарній державі з приводу сторів, людей, експлуатації, людоїдства, совісті, Дубов запропонував Дімі працювати в новоствореній газеті, яка була би плацдармом для виголошення різних думок задля пошуку істини, та в якій би вільно обговорювалося все те, чим хворі думки й совість «правильного» та ідеального суспільства. Такий пошук істини Теодор Дубов пов'язував із сенсом життя: «суспільство втомилася <...> жити сонним життям»; «тема сторів <...> змусила всіх нас, сплячих, дихати частіше, думати, говорити зі своєю совістю <...>»; «ми всі ожили, почали сперечатися, – з'явилося те, що називається життям» (Мельник, 2016: 96, 97).

Успішний процес «деманкуртизації» відбувався шляхом того ж самого експерименту: стори були поміщені в людські умови гірського табору. Вирізняла їх від людей хіба що недосконала мова, проте новонароджені стори, поміщені серед людських дітей, говорили, як ті діти.

І Дубов, і Діма доходять висновку, що більшість сторів насправді були людьми, поміщені від народження у хлів, і тому вони не набули людської подобі, навичок тощо. З них «старих» мають народитись нові люди: «я (Діма. – І. С.) був іншою людиною. І мені було дивно, що та людина, яку я так несподівано залишив <...> на фермі, – була мені чужа, нагадувала швидше використану непотрібну оболонку» (Мельник, 2016: 170). Отже, «олуднюючи» сторів і себе, прибічники нової іде-

ології тим самим боролись із «гуманними постфашистами», які нічим насправді не вирізнялися від фашистів, а, навпаки, були страшнішими від них, із «приспаною совістю», які століттями знищували цілісність людської ідентичності в умовах особистісних і соціальних змін суспільства. «У цьому їхня відмінність від фашистів. Фашисти – в історичні часи – знищували вже готову особистість. А тут просто не дають народитись особистості, людині» (Мельник, 2016: 144).

Висновки. Роман Ярослава Мельника, безсумнівно, привертає увагу глибиною психолого-філософських роздумів, в центрі яких постає людина, чим вона власне є, що визначає її буття, навколишній світ у взаєминах з нею та протиріччях, її місце в «ідеальному гуманістичному суспільстві».

Національне безпам'ятство як лейтмотив роману перегукується якнайяскравіше з феноменом зародження та побутування манкуртизму за зображеного державного устрою.

Окреслена проблема легко проектується на історичні реалії нашої держави, адже за часів царської імперії, тоталітарного радянського режиму Україна повсякчас насильницьким шляхом позбавлялася свого минулого як історичної/національної пам'яті, так і цвіту її нації.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні особливостей психоструктури протагоніста у зв'язку із ситуативними психічними станами, зображеними в романі, аналізі своєрідності психонаративу роману, з'ясуванні функціональності способів і прийомів зображення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеева В. Всепереможність краси, або Про кохання і канібалізм. Рецензія. *BBC*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/10/161026_book_2016_ageeva_melnyk (дата звернення: 27.10.2016).
2. Галушко К. Ю. Ментальність, менталітет // *Енциклопедія історії України*: Т. 6 / В. А. Смолій та ін. Київ: Наукова думка, 2009. 790 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Mentalnist> (дата звернення: 11.06.2019).
3. Грогорчук М. Кругообіг добра й зла. Рецензія. *BBC*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/11/161115_rr_book_2016_melnyk (дата звернення: 16.11.2016).
4. Дроздовський Д. Пізнати Машу: історія про свободу, гріх і пост-людство. Рецензія. *Друг читача*. URL: https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/review/44387/ (дата звернення: 21.04.2016).
5. Мельник Я. Маша, або Постфашизм. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 288 с.
6. Мельник Я. Свобода від контексту. *Критика*. 2004/3 (77). С. 32. URL: <https://krytyka.com.ua/articles/svoboda-vid-kontekstu> (дата звернення: 04.03.2004).
7. Михида С. П. Психопоетика українського модерну: Проблема реконструкції особистості письменника: монографія. Кіровоград: «Поліграф – Терція», 2012. 352 с.
8. Мкртчян Т. В. Психотип персонажа як літературознавча проблема. *Літератури світу: поетика, ментальність, духовність*. 2015. Вип. 5. С. 208–214.
9. Родик К. «Божевільні крики ідеалу»: антиутопія як психоаналіз. Рецензія. *Україна молода*. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/3031/164/102056/> (дата звернення: 09.08.2016).
10. Скляр І. Психопоетика літературознавча / лінгвістична / психіатрична: кореляція змістових аспектів. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*: зб. наук. праць. Вип. 11. Кривий Ріг: ФОРМ Мариниченко С. В., 2018. С. 59–70.
11. Улюра Г. Це теж про любов. *ЛітАкцент*. URL: <http://litakcent.com/2016/05/05/ce-tezh-pro-ljubov/> (дата звернення: 05.05.2016).
12. Юнг К. Г. Психологические типы / пер. с нем. С. Лорие; общ. ред., предисл. В. В. Зелинского. Санкт-Петербург: Азбука, 2001. 733 с.

REFERENCES

1. Aheyeva V. Vseperemozhnist' krasyy, abo Pro kokhannya i kanibalizm. Retsenziya. [Victoriousness of beauty, or about love and cannibalism. Review], available at: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/10/161026_book_2016_ageeva_melnyk (accessed: 27 October 2016) [in Ukrainian].
2. Halushko K. YU. Mental'nist', mentalitet [Mentality]. Encyclopedia of the History of Ukraine Kyiv: Scientific Opinion, 2009, 790 p., available at: <http://www.history.org.ua/?termin=Mentalnist> (accessed: 11 June 2019) [in Ukrainian].
3. Hryhorchuk M. Kruhoobih dobra i zla. Retsenziya [The cycle of good and evil. Review], available at: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/11/161115_rr_book_2016_melnyk (accessed: 16 November 2016) [in Ukrainian].
4. Drozdovs'kyy D. Piznaty Mashu: istoriya pro svobodu, hrih i post-lyudstvo. Retsenziya. Druh chytacha [To Recognize Masha: The Story of Freedom, Sin and Post-Humanity. Review. Friend of the reader], available at: https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/review/44387/ (accessed: 21 April 2016) [in Ukrainian].
5. Mel'nyk YA. Masha, abo Postfashyzm [Masha, or The fourth reich]. Lviv: Publishing House of the Old Lion, 2016, 288 p. [in Ukrainian].
6. Mel'nyk YA. Svoboda vid kontekstu [Freedom from the context]. Critics, 2004, No 3 (77), p. 32, available at: <https://krytyka.com.ua/articles/svoboda-vid-kontekstu> (accessed: 04 March 2004) [in Ukrainian].

7. Mykhyda S. P. Psykhopoetyka ukrayins'koho modernu: Problema rekonstruktsiyi osobystosti pys'mennyka [Psychopoetics of the Ukrainian Modern: The Problem of reconstruction of the writer's personality: monograph]. Kirovograd: Polygraph–Tertsia, 2012, 352 p. [in Ukrainian].

8. Mkrtychyan T. V. Psykhotyp personazha yak literaturoznavcha problema [Psychotype of the character as a literary problem]. Literatures of the World: Poetics, Mentality, 2015, No 5, pp. 208–214 [in Ukrainian].

9. Rodyk K. Bozhevil'ni kryky idealu: antyutopiya yak psykhoanaliz. Retsenziya [Crazy Cries of the Ideal: Dystopia as Psychoanalysis. Review]. Ukraine is young, available at: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/3031/164/102056/> (accessed: 09 August 2016) [in Ukrainian].

10. Sklyar I. Psykhopoetyka literaturoznavcha / linhvistychna / psykhiatrychna: korelyatsiya zmistovykh aspektiv [Psychopoetics of literary / linguistic / psychiatric: the correlation of content aspects]. Literatures of the World: Poetics, Mentality, Kryvyi Rih: FOP Marinichenko S. V., 2018, No 11, pp. 59–70 [in Ukrainian].

11. Ulyura H. Tse tezh pro lyubov [This is also about love]. LitAccent, available at: <http://litaccent.com/2016/05/05/ce-tezh-pro-lyubov/> (accessed: 05 May 2016) [in Ukrainian].

12. Yung K. G. Psikhologicheskiye tipy [Psychological types]. St. Petersburg: ABC, 2001, 733 p. [in Ukrainian].